

КЪМ ЕТИМОЛОГИЯТА НА НЯКОЛКО БЪЛГАРСКИ ДИАЛЕКТНИ ДУМИ

Симеон Стефанов

Институт за български език, БАН (България)

ON THE ETYMOLOGY OF SEVERAL BULGARIAN DIALECTAL LEXEMES

Simeon Stefanov

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences (Bulgaria)

s.stefanov@ibl.bas.bg; simeonste@yahoo.com

Abstract: The text offers one possible etymology of some Bulgarian dialect nouns. Some of them have not been etymologized till now, which is one of the contributions of the study.

Keywords: etymology, sound symbolism, homonymic sound-symbolic names, *хòхли* (pl.), *хòхаль*.

Резюме: В текста се предлага една възможна етимология за няколко български диалектни съществителни имена. Някои от тях не са подлагани на етимологизация досега, което е един от приносите на изследването.

Ключови думи: етимология, звукосимволизъм, омонимични звукосимволични названия, *хòхли* (мн. ч.), *хòхаль*.

1. Предмет, цели и задачи на изследването

Българското съществително име *хòхли* мн. ч. 'сухи клони за горене, тънки, сухи клони за гориво' (Габрово, Ксантийско), 'сухи, тънки клони, съчки' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско) е регистрирано на българската езикова територия само в два съседни говора от двете страни на българо-гръцката граница. Лексемата очевидно се възприема като множествено число. Подобно предположение обаче е проблематично от формална и семантична гледна точка. На първо място, защото ако приемем тази класификация за вярна (което аз и не оспорвам), то неговата предполагаема форма за единствено число би трябвало да е **хохълъ*, а чрез нея то би следвало да се свърже и с други думи в българския език от същата област, но от българската страна на българо-гръцката граница, срв. бълг. *хòхаль* 'окъсан, одърпан човек' в примера: *Дè та нàйде со хòхал* (Смолянско), бълг. *хòхаль* 'укорно название за одърпан, окъсан човек' в примера: *И хòхальат нè адìн!* (Момчиловци, Смолянско). Предполагаемата форма за множествено число на съществителното име *хòхаль* 'окъсан, одърпан човек' обаче би

трябвало да е **хохали*, а и значението 'окъсан, одърпан човек' трудно може да се изведе от 'сухи, тънки клони, съчки'. Приведените названия биха могли да се свържат формално и с *хѡхол* ост. разг. 'подигравателно название за украинец' (RRODD 1974: 549). Дори и да допуснем връзка между всички тях, остава неясно от кои точно морфемите са образувани те, как да обясним асистемните особености във формообразуването им, а също и в коя посока се развива значението – коя е изходната сема. Поради това реших да се спра на тези названия, като предложа една възможна етимология, за да изясня отношенията помежду им.

2. Методологични аспекти на етимологизацията на звукосимволичната лексика

2.1. Основни особености на звукосимволичната лексика

Сред българските лингвисти пръв от звукосимволичната лексика с оглед на нейното образуване е привлечен Моско Москов (Moskov 1964; 1969). След него основно Живка Колева–Златева (Koleva-Zlateva 1998; 2000; 2003-2004; 2004; 2005; 2008; 2009a; 2009b; 2011a; 2011b; 2020a, 2020b et cet.) се посвещава на формулирането и систематизирането на теоретичните постановки и изследователските похвати и процедури, на които трябва да се основава етимологизацията на лексиката със звукосимволичен произход.

Въз основа на огромен корпус от съвременни примери от различни езици е установено, че **в основата на номинацията на звукосимволичните думи могат да стоят признаци на обектите, възприемани с коя да е сензорна модалност на човека без слуховата, в който случай става въпрос за звукоподражание.** Това могат да бъдат признаци, възприемани чрез *зрението, обонянието, вкуса, осезанието, органичните усещания* (Voronin 1982: 88; Koleva-Zlateva 2011b: 83). Връзката между звуковата форма на звукосимволичната дума и нейното незвуково значение се основава на *синестезията* (буквално съусещания) и *синестемията* (буквално съусещания и съемоции) като психофизиологическа основа на звукосимволизма (Voronin 1982: 85-86; Koleva-Zlateva 2011b: 73-75).

В своята еволюция много звукосимволични думи **са способни да замаскират своя произход и да се смесят с обикновените думи, придобивайки техните функционални, формални, структурни и семантични свойства.** Това е свързано с естествения стремеж на единиците на езика да се освободят от изначалната си мотивираност и да се превърнат в обикновени, конвенционални, деетимологизирани обозначения. **От всички признаци на звукосимволичните думи от диахронна гледна точка най-устойчива, най-често употребима и следователно и**

най-надеждна за тяхното разпознаване се оказва редупликацията. Като структурен признак тя най-трудно се подлага на маскировка (Koleva-Zlateva 2011b: 77-78).

2.2. Трактовка на понятието диахронно тъждество относно звукосимволичните морфемни

При арбитрарните думи две морфемни са диахронно тъждествени, ако са резултат от различна (за различните езици) еволюция на една и съща морфема, употребявана по-рано, или представляват различни етапи от нейното развитие (в рамките на един и същ език). Диахронното тъждество тук се доказва чрез прилагането на сравнително-историческия метод с цялата съвкупност от формулираните езикови закони (относно езиковата форма) и фактите на семантичната типология (относно значението). За корените на звукосимволичните думи, за които е доказан *специфичен невролингвистичен статус, първоначална формална и семантична дифузност, емотивност и експресивност*, водещи към *формална и семантична вариативност*, заедно с установената *креативност на индивида*, който *може свободно да видоизменя формата на звукоизобразителната дума за изразяване на допълнителна експресивност и емотивност*, а също и *съпротива на формалните промени*, поради иконичността на звуковата форма, се налага прилагането на различни методи и подходи на изследване. **Нарушавайки еволюционните норми още в зората на своето съществуване, наследниците на един и същ дифузен звукоизобразителен етимон губят регулярните съответствия помежду си, доказани от строги правила. Затова диахронното тъждество на родствени звукосимволични морфемни трябва да се приема съвсем общо с допускане на известни отклонения и реконструкция не на фонемни, а на фонемотипове, описвани чрез артикулационните характеристики на фонемите**, например преградна устнена (*b/p*), преградна веларна (*g/k*), или само веларна (*k/g/x*), плавна сонорна (*r/l*), предна гласна (*i/e*) и т.н. От фонемотиповете трябва да могат да бъдат извеждани редуващите се фонемни на звуковата форма на наследниците на звукосимволичните етимони (Koleva-Zlateva 2011b: 86-88).

2.3. Разпознаване на изконния или заимствания характер на звукоизобразителната дума

Преди да се пристъпи към реконструкцията на етимона на звукоизобразителната дума, трябва да се отхвърли и възможността за нейния заимстван характер. За звукоизобразителните, както и за арбитрарните лексикални единици, заимстването също е напълно възможно. При обикновената дума то се доказва чрез синхронното ѝ тъждество с единица от друг език (езици) и невъзможността формите да бъдат изведени

от един и същ етимон чрез прилагане на фонетичните закони. За звукоизобразителните лексеми обаче въз основа на синхронно тъждество извод за заимстване не може да бъде направен, понеже поради примарната връзка между форма и значение е възможно в различни езици и диалекти по съвсем независим начин да възникнат звукоизобразителни словообразувания, тъждествени формално и семантично. Затова при установяването на изконния или заимствания характер на дадена изследвана звукоизобразителна дума трябва да се съобразяваме с цялото знание за възникването, същността и функционирането на подобен тип лексикални единици (Koleva-Zlateva 2009a: 76-77).

3. Формално-семантични и типологични съответствия на българските лексеми в славянските, балтийските и по-далечни индоевропейски езици

Разглежданите съществителни имена могат да се свържат формално-семантично и типологично и с други думи в славянските, балтийските и в по-далечни индоевропейски езици. Регистрирани са следните основни форми и значения:

3.1. Бълг. *хòхли* мн. ч. 'сухи клони за горене, тънки, сухи клони за гориво' (Габрово, Ксантийско), 'сухи, тънки клони, съчки' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско)

3.1.1. Значение: 'нещо криво, нещо закривено; нещо разкривено, нещо разклонено'
бълг. диал. *гърчель* 'гънка, бръчка' (Koleva-Zlateva 2009a: 173-181).

бълг. диал. *кукалиця* 'кривул, кривене ту насам, ту натам', *кукуляци* 'криволици' (BER 1986: 101).

горлуж. *kokula* 'завой, кривулица, кука', доллуж. *kokulka* 'малък завой, кривулица кукичка' (Koleva-Zlateva 2009a: 173-181).

лит. *gūnga, gūngara, gungurys* 'кривина', лит. *gungarainis* 'нещо криво' (Koleva-Zlateva 2009a: 173-181).

бълг. диал. *гагъл* 'кука' (BER 1971: 222).

доллуж. *gargula* 'чвор' (Koleva-Zlateva 2009a: 173-181).

бълг. диал. *кърколици* мн. ч. 'криви стръмни пътеки' (Koleva-Zlateva 2009a: 173-181).

пол. диал. *karkulica* 'пръчка с огъната крива ръкохватка', пол. диал. *krakula, karkulica, krakulica* 'парче криво дърво, криво дърво', словин. *karkulica* 'пръчка, огъната от единия край' (Koleva-Zlateva 2009a: 173-181).

бълг. диал. *какъл, кукъл* 'кука' (BER 1979: 153; 1986: 101), бълг. диал. *качъл* 'кука за закачане' (BER 1979: 295).

рус. диал. мн. ч. *кокули* 'несръчни ръце', доллуж. *kokula* 'хомот; панделка; скоба', доллуж. диал. 'закривен нож за подрязване на медни пити; украшение със завъртулки в олтара; ключалка', *kokulka* 'кукичка на въдица' (Koleva-Zlateva 2009a: 173-181).

рус. диал. *кокóвка* 'извит горен край на патерица, пръчка с извит горен край; бастун; патерица; ръжен' (Koleva-Zlateva 2009a: 173-181).

лит. *krāké* 'крива пръчка' (Koleva-Zlateva 2009a: 173-181).

бълг. разг. мн. ч. *гергелици* 'разкривени, нечетливи букви' (Koleva-Zlateva 2009a: 173-181).

пол. диал. *grygoły* (само в мн. ч.) 'кривулици, драскулки, нечетливо, небрежно писане', *grygołiś* 'пиша небрежно, нечетливо, дращя' (Koleva-Zlateva 2009a: 173-181).

рус. диал. *каракуль* 'чвор', рус. диал. *каракулька* 'чворесто, криво дърво' рус. диал. *каракуля* 'криво дърво; разклонен чворест връх на бор', рус. диал. *крековістый* 'чворест, клонест, як' (Koleva-Zlateva 2009a: 173-181).

рус. диал. *кóкора, кóкор* 'криво дърво, чворест ствол на дърво, пренесен по течението на реката' (Koleva-Zlateva 2009a: 173-181).

пол. диал. остар. *крыка* 'патерица' (Koleva-Zlateva 2009a: 174-181).

рус. диал. *кокляк* 'чепат дънер на дъното на река, за който може да се закачи въдицата' (Koleva-Zlateva 2009a: 174-181).

бълг. *кокѝли* 'дълги прътове с разклонения за стъпване, предназначени за ходене по кал' (BER 1979: 534).

пол. *chochła* 'прът на рибарска мрежа' (Koleva-Zlateva 2009a: 174-181).

3.2. Бълг. *хòхаль* 'укорно название за одърпан, окъсан човек' (Момчиловци, Смолянско)

3.2.1. Значение 'укорни названия, характеризиращи външния вид, характера, интелектуалните качества, поведението на човека'

рус. диал. *кóковень* 'слаб, немощен старец (който не може нито да работи, нито да излиза навън); набит, физически здрав човек, здравеняк' (Koleva-Zlateva 2009a: 218-229).

укр. диал. *кокіл* 'саможив, мрачен човек' (Koleva-Zlateva 2009a: 218-229).

рус. диал. *кокóра* 'за непохватен, тромав човек; за мързелив човек, безделник; за свидлив човек, скъперник; за непристъпен, твърд като камък човек; за глупав човек, глупак' (Koleva-Zlateva 2009a: 218-229).

бълг. диал. *кокòрко* 'държелив, здрав човек', бълг. диал. *кокòрко* 'който се гордее, който се перчи' (BER 1979: 533, 539).

бълг. диал. *кукулнік* 'нисък човек' (BER 1986: 101).

бълг. диал. *хàрхьлу* 'стар човек' (Koleva-Zlateva 2009a: 218-229).

рус. диал. *хохóня (хохóня)* 'франт' (Koleva-Zlateva 2009a: 218-229).

стчеш. *hoch* 'момче', стчеш. *hochna* 'лека жена, проститутка' (Koleva-Zlateva 2009a: 218-229).

доллуж. *hochlasc* 'за нахален човек (ругателство)' (Koleva-Zlateva 2009a: 218-229).

рус. *хорой* (<**хорх-*) 'ухажор, любовник' (Koleva-Zlateva 2009a: 218-229).

пол. диал. *harbara* 'нещо голямо, тромаво, тантуресто, старо' (Koleva-Zlateva 2009a: 218-229).

рус. диал. *хорохóра* 'веселяк, самохвалко', рус. диал. *хорохòрник* 'окъсан, одърпан човек', рус. диал. *халахалá* 'суетен човек' (Koleva-Zlateva 2009a: 218-229).

пол. диал. *hohol* 'юнак' (Koleva-Zlateva 2009a: 218-229).

рус. диал. *хáхаль* 'лъжец, измамник; франт, конте; ухажор, любовник' (Koleva-Zlateva 2009a: 218-229).

рус. диал. *хàхарь* 'съдържател (на хотел, ресторант); съжител' (Koleva-Zlateva 2009a: 218-229).

рус. диал. *хúхря*, *хухря́й* 'заплес, мърльо', рус. диал. *хúхрик* 'франт; безделник, лентяй' (Koleva-Zlateva 2009a: 218-229).

рус. диал. *хохря́к* 'хилав и слаб човек, който винаги се гърби, ежи' (Koleva-Zlateva 2009a: 218-229).

бълг. диал. *хòхур* 'стар човек' (Koleva-Zlateva 2009a: 218-229).

3.3. Същ. им. *хòхол* ост. разг. 'подигравателно название за украинец' (RRODD 1974: 549)

3.3.1. Значение 'антропоними, фамилни имена, топоними, хидроними, думи, свързани с етнически, социални и религиозни групи хора'

бълг. *гогол* 'вид птица', запазено само в *Гоголани* име на село северозападно от Берат в Албания (BER 1971: 258).

доллуж. *Gogol'ov* фамилно име (BER 1971: 258).

срхр. *kukari* 'име на племе' (Koleva-Zlateva 2009a: 229-231).

белорус. *куркúль* 'селянин богаташ' (Koleva-Zlateva 2009a: 229-231).

старорус. *Хохоль* фамилно име, рус. *Хохол* 'название на река в басейна на Дон' (ESSJa 1981: 54-55).

укр. *Хòхол* фамилно име (ESSJa 1981: 54-55).

рус. *хохòл* 'название на украинец, първоначално обидно, по-късно шеговито, фамилиарно' (Koleva-Zlateva 2009a: 229-231).

чеш. *Hohol* фамилно име (ESSJa 1981: 54-55).

Това са само малка част от примерите, които могат да се приведат в съответните групи. Всички те се открояват с първоначално емоционално съдържание и емотивна употреба. Наблюдава се и формално-семантично и типологично сходство помежду им в различните езици.

4. Съществуващи етимологични хипотези

Бълг. *хѡхли* мн. ч. 'сухи клони за горене, тънки, сухи клони за гориво' (Габрово, Ксантийско), 'сухи, тънки клони, съчки' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско) и прозвището *хѡхол* ост. разг. 'подигравателно название за украинец' (RRODD 1974: 549) не са подлагани на етимологизация в българското езиковедие досега. За бълг. *хѡхаль* 'укорно название за одърпан, окъсан човек' (Момчиловци, Смолянско) Живка Колева-Златева доказва, че е звуко-символично по произход и го помества в групата 'укорни названия, характеризиращи външния вид, характера, интелектуалните качества, поведението на човека' (Koleva-Zlateva 2009a: 218-229). В същото изследване, в групата 'думи, свързани с етнически, социални и религиозни групи хора', авторката включва и рус. *хохѡл* 'название на украинец, първоначално обидно, по-късно шеговито, фамилиарно', което вероятно е и източникът за българската заемка, регистрирана в Речника на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX в (срв. Koleva-Zlateva 2009a: 231).

5. Формално-семантичен анализ

Въз основа на регистрираните форми и значения в българския, както и на приведените формално-семантични и типологични съответствия в славянските, балтийските и по-далечни индоевропейски езици, може да се възстанови предполагаема изходна, обща за анализирания тук лексеми, звуко-символична форма със схема *KV+KVS*¹ и с непълна редупликация. За бълг. *хѡхли* мн. ч. 'сухи клони за горене, тънки, сухи клони за гориво' (Габрово, Ксантийско), 'сухи, тънки клони, съчки' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско) може да се предположи изходно значение: 'нещо криво, нещо закривено; нещо разкривено, нещо разклонено'. Бълг. *хѡхаль* 'укорно название за одърпан, окъсан човек' (Момчиловци, Смолянско) се развива като 'укорно название, характеризиращо външния вид, характера, интелектуалните качества, поведението на човека' (Koleva-Zlateva 2009a: 218-229). Вторично от подобни лексеми с отсенъчно значение могат да се образуват и етноними – като пейоративни названия (каквото е и приведеното подигравателно название за украинец). В българския език обаче то следва да се смята за русизъм, понеже подобни думи се създават преди всичко за съседни народи (Koleva-Zlateva 2009a: 229).

6. Предположение за произхода на разглежданите съществителни имена

¹ К – преграден, веларен съгласен звук; V – гласен звук; S – сонорен съгласен.

От приведенения материал се вижда, че във възстановената най-общо, с допускане на известни отклонения и реконструкция не на фонемите, а на фонемотипове, описвани чрез артикулационните характеристики на фонемите, първична форма се наблюдава непълна редупликация, която е един от признаците на звуко-символичните думи. **Приведените лексеми обаче не са свързани помежду си, а се развиват от различни изходни значения.** Разликата в значенията между отделните групи и невъзможността те да бъдат изведени едно от друго насочва по-скоро към предположението за **омонимични звуко-символични образувания** (Koleva-Zlateva 2009b).

7. Заключение

Въз основа на направения анализ може да се обобщи, че първоначалната мотивация на разглежданите (български) съществителни имена **не е нито семантична, нито словообразователна, а фонетична и те, както и всички свързани с тях единици, вероятно са от звуко-символичен произход, получени чрез звукова символизация (едната от двете разновидности на звукоизобразителността или сетивното словотворчество) с пряка връзка между качествата, приписвани на описвания образ, и особеностите на звуковата форма на думата.**

За бълг. *хѡхли* мн. ч. 'сухи клони за горене, тънки, сухи клони за гориво' (Габрово, Ксантийско), 'сухи, тънки клони, съчки' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско) и бълг. *хѡхаль* 'окъсан, одърпан човек' (Смолянско), бълг. *хѡхаль* 'укорно название за одърпан, окъсан човек' (Момчиловци, Смолянско) **може да се предполага звуко-символичен произход на родна езикова почва**, докато *хѡхол* ост. разг. 'подигравателно название за украинец' (RRODD 1974: 549) **е звуко-символично в руски език** (срв. Koleva-Zlateva 2009a: 76-77, където авторката обяснява особеностите на чуждоезиковия звуко-символизъм), **а в български е заемка, навлязла чрез възрожденската ни литература** (срв. регистрираното у Koleva-Zlateva 2009a: 231 рус. *хохѡл* 'название на украинец, първоначално обидно, по-късно шеговито, фамилиарно').

Библиография

- BER 1971*: Balgarski etimologichen rechnik. VI. Georgiev (gl. red.), T. 1. Sofiya: Izd. BAN. 1971. [БЕР 1971: Български етимологичен речник. Вл. Георгиев (гл. ред.), Т. 1. 1971. София: Изд. БАН. 1971.]
- BER 1979*: Balgarski etimologichen rechnik. VI. Georgiev (gl. red.), T. 2. Sofiya: Izd. BAN. 1974. [БЕР 1979: Български етимологичен речник. Вл. Георгиев (гл. ред.), Т. 2. София: Изд. БАН. 1974.]
- BER 1986*: Balgarski etimologichen rechnik. VI. Georgiev (gl. red.), T. 3. Sofiya: Izd. BAN. 1986. [БЕР 1986: Български етимологичен речник. Вл. Георгиев (гл. ред.), Т. 3. София: Изд. БАН. 1986.]
- Voronin 1982*: Voronin, S. V., Osnovi fonosemantiki. Leningrad: Izd. Leningradskogo universiteta. 1982. [Воронин 1982: Воронин, С. В., Основы фоносемантики. Ленинград: Изд. Ленинградского университета. 1982.]

- Koleva-Zlateva 1998*: Koleva-Zlateva, Zh., Semantichna rekonstrukciya metodologichni aspekti. Veliko Tarnovo: Izd. „Znak-94“. 1998. [Колева-Златева 1998: Колева-Златева, Ж., Семантична реконструкция. Методологични аспекти. Велико Търново: Изд. „Знак-94“. 1998.]
- Koleva-Zlateva 2000*: Koleva-Zlateva, Zh., Leksikalnata diahronia prez prizmata na detskata rech. V Tarnovo: Izd. “Faber”. 2000. [Колева-Златева 2000: Колева-Златева, Ж., Лексикалната диахрония на езика през призмата на детската реч. В. Търново: Изд. “Фабер”. 2000.]
- Koleva-Zlateva 2003-2004*: Koleva-Zlateva, Zh., K etimologii slavyanskih nazvaniy muravyev, voshodyashtih k psl. *morv- i ih indoevpeyskih sootvetstviy. — Balkansko ezikoзнание 43/2-3, 2003-2004, 269-284. [Колева-Златева 2003-2004: Колева-Златева, Ж., К Етимологии славянских названий муравьев, восходящих к псл. *morv- и их индоевропейских соответствий. – Балканско езикознание, 43/2-3, 2003-2004, 269-284.]
- Koleva-Zlateva 2004*: Koleva-Zlateva, Zh., O tipologicheskikh kriteriyah raspoznavanya slov zvukosimvolicheskogo proizhozhdeniya v etimologicheskikh issledovaniyah (na materiyale indoevpeyskih yazikov). – Slavica, 33, 2004, 23-42. [Колева-Златева 2004: Колева-Златева, Ж., О типологических критериях распознавания слов звуко-символического происхождения в этимологических исследованиях (на материале индоевропейских языков). – Slavica, 33, 2004, 23-42.]
- Koleva-Zlateva 2005*: Koleva-Zlateva, Zh., O priemah kognitivnogo podhoda v etimologicheskikh issledovaniyah. – Slavica, 34, 2005, 21-42. [Колева-Златева 2005: Колева-Златева, Ж., О приемах когнитивного подхода в этимологических исследованиях. – Slavica, 34, 2005, 21-42.]
- Koleva-Zlateva 2008*: Koleva-Zlateva, Zh., O statuse zvukoizobrazitelnyh slov v yazike. – Slavica, 37, 2008, 33-54. [Колева-Златева 2008: О статусе звукоизобразительных слов в языке. – Slavica, 37, 2008, 33-54.]
- Koleva-Zlateva 2009a*: Koleva-Zlateva, Zh., Leksikata ot zvukosimvolichen (obrazopodrazhatelen) proizvod v etimologichniya analiz (varhu slavyanski ezikov material). Disertaciya za prisazhdane na nauchnata stepena „doktor na filologicheskite nauki“, Veliko Tarnovo: Izd. VTU. 2009. [Колева-Златева 2009a: Колева-Златева, Ж., Лексиката от звуко-символический (образоподражательный) производ в этимологичния анализ (върху славянски езиков материал). Дисертация за присъждане на научната степен „доктор на филологическите науки“, Велико Търново: Изд. ВТУ. 2009.]
- Koleva-Zlateva 2009b*: Koleva-Zlateva, Zh., O smeshivanii etimologicheskikh gnezd omonimichnih slov zvukoizobrazitelnyh proizvod. – Slavica, 38, 2009, 19-34. [Колева-Златева 2009b: Колева-Златева, Ж., О смешивании этимологических гнезд омонимичных слов звукоизобразительного происхождения. – Slavica, 38, 2009, 19-34.]
- Koleva-Zlateva 2011a*: Koleva-Zlateva, Zh., Metodologichni aspekti na etimologizacijata na zvukosimvolichnata leksika. – Proglas, 20/1, 2011, 104-124. [Колева-Златева 2011a: Колева-Златева, Ж., Методологични аспекти на етимологизацията на звуко-символическата лексика. – Проглас, 20/1, 2011, 104-124.]
- Koleva-Zlateva 2011b*: Koleva-Zlateva, Zh., Teoretichni rakursi v etimologiyata. Veliko Tarnovo: Izd. Faber. 2011. [Колева-Златева 2011b: Колева-Златева, Ж., Теоретични ракурси в етимологията. Велико Търново: Изд. Фабер. 2011.]
- Koleva-Zlateva 2020a*: Koleva-Zlateva, Zh., K etimologii i lat. cucullus ‘капюшон’. — Balkansko ezikoзнание 59/1, 2020, 80-88. [Колева-Златева 2020a: Колева-Златева, Ж., К Етимологии лат. cucullus ‘капюшон’. – Балканско езикознание 59/1, 2020, 80-88.]
- Koleva-Zlateva 2020b*: Koleva-Zlateva, Zh., Za fonetichnata motiviranost na nyakolko dumi ot tom VIII na Balgarskia etimologichen rechnik, koito ne sa obyasneni kato takiva. – V: Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferencija na Institutata za balgarski ezik „Prof. Lyubomir Andreychin“, Vanya Micheva, Diana Blagoeva, Mariyana Vitanova, Mariyana Tsibranska, Sia Kolkovska, Tatyana Aleksandrova (Otg. red.), T. 2, Sofia: Izdatelstvo BAN, 2020, 29-38. [Колева-Златева 2020b: Колева-Златева, Ж., За фонетичната мотивираност на няколко думи от том VIII на Българския этимологичен речник, които не са обяснени като такива. – В: Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Ваня Мичева, Диана Благоева, Марияна Витанова, Марияна Цибранска, Сия Колковска, Татяна Александрова (Отг. ред.), Т. 2, София: Издателство БАН, 2020, 29-38.]
- Moskov 1964*: Moskov, M., Vzaimootnosheniyata mezhdu grupa slavyanskih dumi s ogled na proizhoda im. — Izvestiya na Institutata za balgarski ezik, 11, Sofia: Izdatelstvo BAN, 1964, 137-149. [Москов 1964: Москов, М., Взаимоотношението между група славянски думи с оглед на произхода им. – Известия на Института за български език, 11, София: Издателство БАН, 1964, 137-149.]
- Moskov 1969*: Moskov, M., Turski i tyurkski zaemki ot zvukopodrazhatelen i nezvukopodrazhatelen proizvod v balkanskite ezici. — Godishnik na Sofiyskiya universitet, FSIF, 62, Sofia: Nauka i izkustvo, 1969, 435-532. [Москов 1969: Москов, М., Турски и тюркски заемки от звукоподражательный и незвукоподражательный производ в балканските езици. – Годешник на Софийският университет, FSIF, 62, София: Наука и изкуство, 1969, 435-532.]

- незвукоподражателен характер в балканските езици. – Годишник на Софийския университет, ФСлФ, 62, София: Наука и изкуство, 1969, 435–532.]
- RSBKE 1959*: Rechnik na savremenniya balgarski knizhoven ezik. St. Romanski (gl. red.). T. 3. Sofia: Izdatelstvo BAN. 1959. [РСБКЕ 1959: Речник на съвременния български книжовен език. Ст. Романски (гл. ред.). Т. 3. София: Издателство БАН. 1959.]
- RRODD 1974*: Rechnik na redki, ostareli i diyalektni dumi v literaturata ni ot XIX i XX v. St. Ilchev (red.). Sofiya: Izdatelstvo BAN. 1974. [ПРОДД 1974: Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX в. Ст. Илчев (гл. ред.). София: Издателство БАН. 1974.]
- ESSJa 1981*: Etimologičeskiy slovary slavyanskih yazykov. Praslavuyanski leksičeskiy fond. O. N. Trubačev (red.). T. 8. Moskva: Izdatelstvo RAN. 1981. [ЭССЯ 1981: Этимологический словарь славянских языков. Праславянски лексический фонд. О. Н. Трубачев (ред.). Т. 8. Москва: Издателство РАН. 1981.]